

SOKOLSKI DOM, 1910, ZLATAR

VIKTOR ŠULIGOJ

Prvi hrvatski svesokolski slet održan je 1906. u Zagrebu. Sokolska društva u pojedinim gradovima bila su povezana u župe. Od 1907. do 1914. u Hrvatskome sokolu osnovano je 19 sokolskih župa, od kojih je 14 bilo u Hrvatskoj, tri u SAD-u, a dvije u BiH. Za Prvoga svjetskog rata rad sokolskih organizacija bio je zabranjen. Nakon rata osnovan je 1919. Sokolski savez Srba, Hrvata i Slovenaca, 1920. preimenovan u Jugoslavenski sokolski savez, no zbog nezadovoljstva stanjem u jedinstvenoj organizaciji, 1922. Hrvatski se sokol ponovno osamostalio te obnovio raznoliku djelatnost koja je dosegla vrhunac organizacijom Trećega hrvatskoga svesokolskog sleta 1925. u Zagrebu. Tada je u parku Maksimir bila podignuta mogila (humak) od zemlje donesene iz različitih hrvatskih krajeva. Nakon odluke o raspuštanju tjelovježbenih organizacija s nacionalnim nazivima i osnutka Sokola Kraljevine Jugoslavije 1929, te imenovanja prijestolonasljednika Petra za starješinu, Hrvatski sokolski savez odlučio je da se sva društva raspuste, no pojedina sokolska društva i pojedinci ipak su nastavili rad i u novoj organizaciji.

Živa sokolska djelatnost imala je znatan odjek na zagorskome području. Društva sa zagorskoga područja djelovala su u zagrebačkoj sokolskoj župi Fonove, u kojoj je starješina bio Franjo Bučar, pionir športa u Hrvatskoj. Prednjačila su društva Hrvatskoga sokola u Krapini i Zlataru, do Prvoga svjetskog rata osnovana su i društva u Klanjcu (1907), Pregradi (1909), Donjoj Stubici (1911) i Zaboku (1912), a nakon rata i u Ivancu (1926). Glasilo *Hrvatski sokol* izvijestilo je i o sokolskoj aktivnosti u Brdovcu 1924. i 1925.

Iz Bučarovih zapisa i sokolskoga glasila vidljivo je da su kontakti s pojedincima zagrijanima za osnivanje društva u Krapini uspostavljeni već u 1890-ima, a 1894. sastavljena je i molba za osnivanje. Hrvatski sokol u Krapini službeno je osnovan 1906. Društvo je imalo 96 članova, a na čelu društva (starješina) bio je → Mirko Crkvenac, liječnik. Prvi prostor za rad odobren je u Starome gradu, a 1910. Društvo se preselilo u hotel Central u središtu grada. Već 1907. izvedena je zajednička vježba sa sokolašima iz Varaždina, a 1908. u Krapini je održan prvi slet sokolske župe Fonove. Slična manifestacija ponovno je održana i 1911. Nakon Prvoga svjetskog rata aktivnost je nastavljena, a osim vježbanja organizirale su se i zabave i različita društvena događanja. Krapinski sokol sudjelovao je 1925. na Trećem svesokolskom sletu u Zagrebu. God. 1927. obilježena je 20. obljetnica rada društva. Društvo je u Krapini nastavilo djelovati i nakon zabrane Hrvatskoga sokola, a 1934. održalo je sokolski slet povodom otvaranja Gajeva doma, u kojemu je potom i djelovalo. Kao vrstan gimnastičar osobito se isticao Hinko Meliš.

Hrvatski sokol u Zlataru osnovan je 1907. Za prvoga starješinu društva izabran je kotarski mjernik Dragutin Trstenjak, a za vođu vlasnik knjižare i tiskare Viktor Šuligoj. Prva javna priredba održana je iste godine u svratištu K lipi, a sljedeće godine održana je sletska vježba s 50 sudionika pod vodstvom V. Šuligoja te nastupima

vježbača i vježbačica. God. 1909. zlatarski su sokolaši održali vježbu u Mariji Bistrici. Zahvaljujući Mirku Pisačiću, koji je darovao zemljište, te → Jurju Žerjaviću, bistrickome župniku koji je dao novčani prilog, 1910. izgrađen je Sokolski dom (Sokolana) u Zlataru, najvažniji materijalni spomenik sokolske aktivnosti na zagorskome području. Povodom otvaranja Doma održan je slet Fonove župe, popraćen velikom dvodnevnom zabavom u kojoj su sudjelovali mnogi sokolski prvaci. Do Prvoga svjetskog rata društvo je u Sokolani održalo mnogobrojne scenske priredbe. Djelovanje društva je obnovljeno 1920, a najaktivniji član u tome razdoblju bio je Dionis Valjavec. God. 1925. obilježena je 1000. obljetnica Hrvatskoga Kraljevstva proslavom, koju su zajednički organizirali Hrvatski sokol i vatrogasno društvo. Hrvatski sokol u Zlataru bio je nositelj društvenoga i sportskoga života iz kojega su proistekli biciklistički (1919) i nogometni (1922) klub, a kulturno-umjetničke priredbe koje je organizirao bile su preteča kulturnih manifestacija sve do današnjih dana.

LIT.: B. Sviben, Hrvatski sokol u Zlataru 1907–1929, Povijest športa, 23(1992) 93. • A. Kozina, Prilozi o športu u Krapini, ibid., 24(1993) 98. • D. Kozina, Krapinska vremena, Krapina 2013. M. KLEMENČIĆ

Hrvatski vrt perunika, cvjetnjak ureden 2013, u okviru terminalnoga kupališta Terme Jezerčica u Donjoj Stubici. Perunika (*Iris*) biljni je rod s približno 200 vrsta iz porodice perunika (*Iridaceae*). Vrsta hrvatska perunika (*I. croatica*) endemična je vrsta sjeverozapadnoga dijela Hrvatske, a zbog ljepote svojega cvijeta koji cvate u svibnju proglašena je hrvatskim nacionalnim cvijetom. Vrt se sastoji od triju dijelova: u prvome su zasadene perunike iz svih dijelova zemlje, u drugome dijelu, koji oblikom ocrta konture Hrvatske, posađene su hrvatske perunike prenesene s prirodnih staništa, dok je treći dio namijenjen uzgajivačima iz Hrvatske i inozemstva. Po zamisli M. Krušelj, stubičke turističke djelatnice, i uz stručnu potporu Ljerke Regula-Bevilacqua, dugogodišnje upraviteljice Botaničkoga vrta Prirodoslovno-matematičkoga fakulteta u Zagrebu, prvi postav vrta perunika bio je ostvaren 2000. na zemljištu uz Majsecov mlin u Donjoj Stubici. Prvi je i dosad jedini vrt posvećen perunikama u Hrvatskoj. R.

Hrvatski Zagorac, »list za pouku hrvatskom Zagorc«, koji je kao polumjesečnik 15. VIII. 1905. počeo izdavati → S. Ortner u Zagrebu, kod različitih tiskara (S. Topolščak i dr., T. Fischer, J. Kurzmann, Vjekoslav Novotni), a uređivao Marko Novosel. Od 1907. do 1909. list je izlazio u Krapini, tiskom Srjepana Sinovca, u vlasništvu i nakladništvu Medjustranačkoga odbora, a odgovorni je urednik bio Ljudevit Sorman. Od 7. broja 1909. ponovno je izlazio u Zagrebu, smanjena formata, tiskom Braće Kralj, a kao vlasnik i odgovorni urednik potpisivao se Lj. Sorman. Od 9. broja vlasništvo i uredništvo preuzeo je Josip Frajzman, a tisak V. Novotni. Nakon stanke od go-

zagorja», želeći ekonomski, socijalno i prosvjetno podignuti »svoju užu domovinu«, »zagorskom seljaku dati upute kako da si olakša teški život« te ga informirati »što ima nova u svijetu, u njegovom Zagrebu i samom Hrvatskom zagorju«. Pod geslom »Sa prosvjetom k slobodi«, osim stalnih rubrika (Vijesti iz Hrvatskog zagorja, Iz života i svijeta, Gospodarstvo, Domaće i strane zanimljive vijesti, Zagrebačke vijesti), objavljivane su pjesme (M. Jug Sutlodolski; Petar Kreml; D. Domjanić, *Zagorju*, 1934, 2), pripovijetke (M. Jurić - Zagorka, *Vrane*, 1934, 1), kolumne (Rudolf Horvat, *Iz prošlosti Hrvatskoga zagorja*, 1934), recenzije (Milan Šenoa, *Moj otac*, 1934, 14) i nekrolozi (Žarko Harambašić, *Ksaver Šandor Gjalski*, 1935, 23). Broj 63. iz 1935. bio je posvećen hrvatskoj himni, njezinu uglažbljenju i stogodišnjoj objavi te je donio izvorni tekst Mihanovićeve *Horvacke domovine*, objavljen 14. III. 1835. u Gajevoj *Danici*. Stalni su suradnici lista bili: A. Jedvaj, Mladen Orešković, Janko Pajas, Vinko Nikolić i dr.

U trećem tečaju izlaženja, pod starim nazivom *Hrvatski Zagorac* i sa stihovima u zaglavlju naslovnice »Meknite se vse gorje, da se bu videlo Zagorje«, kao »tjednik za prosvjetu, gospodarstvo i politiku«, list se zauzimao za pravašku politiku, i dalje izabirući smjer »za dobro Hrvatskoga zagorja i hrvatske nam domovine«. Iako je zagovaralo lokalni patriotizam, uredništvo je isticalo da je list, osim u Hrvatskoj zagorju, rado čitan »i u Slavoniji, Bosni i Dalmaciji«, te da je namijenjen svakomu selu i gradu »gdje Hrvata ima!«. Nastojeći zadržati status informativnoga tjednika koji je poticao napredak, u stalnim rubrikama (U nekoliko redaka, Sitne vijesti, Zagreb u tjednu, Kutić Hrvatskog zagorja, Iz stranog svijeta) list se i dalje bavio kulturnim, gospodarskim, privrednim, socijalnim i društvenim pitanjima Hrvatskoga zagorja i ostalih krajeva Hrvatske, te pratio i rad Društva hrvatskih Zagoraca. Objavljivane su i kolumne iz kulture (Fran Šojat), pjesme (Dragutin Pavliša, M. Jug Sutlodolski, S. Dominić), crtice, kratke priče (Josip Frajtić, M. Jurić - Zagorka, *Stari Dolac*, 1938, 167–169), putopisi (Milutin Mayer, *Sputa po Italiji*, 1936) i romani u nastavcima (M. Jurić - Zagorka, *Vladko Šaretić*, 1938, 199–240).

Kako je list tijekom svih godina izlaženja propagirao kulturni i gospodarski napredak Hrvatskoga zagorja, te se zauzimao za seljaka kao nositelja nacionalne misli, uvelike je pridonio popularizaciji Hrvatskoga zagorja, potaknuo zanimanje čitatelja za taj kraj i potrebe njegovih stanovnika, a i same Zagorce da s više volje i borbenosti rade na poboljšanju vlastitih životnih i radnih uvjeta.

I. KLOBUČAR SRBIĆ

Hrvatsko nacionalno svetište Majke Božje Bistričke, hodočasničko svetište u Mariji Bistrici; obuhvaća baziliku Majke Božje Snježne u kojoj se nalazi čudotvorni kip (→ Majka Božja Bistrička), arkade uz baziliku, župni dvor, Karmel Majke Božje Bistričke i bl. Alojzija Stepinca te Kalvariju. Svetište raspolaže vrijednom knjižnicom kao i mnogobrojnim predmetima velike umjetničke vrijednosti koji se djelomice čuvaju u Dijecezanskome muzeju u Zagrebu i u Muzeju seljačkih buna u Gornjoj Stubici. Svetištem upravlja rektor. Dosadašnji su rektori bili Lovro Cindori (1972–2004), Zlatko Koren (2004–16), Domagoj Matošević (2016–24), a 2024. rektor-sku službu preuzeo je Tomica Šestak.

Po predaji, čudotvorni kip Majke Božje s djetetom, djelo pučkoga autora iz XV. st., bio je isprva čašćen u drvenoj kapeli na Vinskome Vrh (→ Poljanica Bistrička), sve dok ga tadašnji bistrički župnik 1545. pred osmanskom opasnošću nije sakrio u župnu crkvu. Pronađen je 1588, no 1650. opet je zbog osmanske opasnosti zazidan iza glavnoga oltara bistričke crkve. Odzidan je i postavljen na oltar po nalogu zagrebačkoga biskupa Martina Borkovića 1684. i otada traju neprekinuti pohodi vjernika u Mariju Bistricu. Širenju proštenjarskoga duha pridonio je bistrički župnik Andrija Ifšić, za čijega je župnikovanja Hrvatski sabor 1715. podignuo novi glavni oltar, čime je proštenije podignuto na nacionalnu razinu. Ubrzo potom sazidan je 1726. župni dvor, a 1731. proširena je crkva te naslovnikom župe umjesto Petra i Pavla postaje Marija Snježna. Otada i mjesto Bistrica postaje Marija Bistrica. Bistričko svetište nastavlja se i dalje dograđivati, župnik Pavao Gojmerac dao je 1748. izgraditi trijem s arkadama, a posjećuje ga i sve više hodočasnika, o čemu svjedoči i knjiga *Kimč osebujni slavnoga orsaga horvatskoga* → Petra Berke iz 1765. Bistričkomu svetištu povlastice dodjeljuju pape Benedikt XIV. i Klement XIII., a štuju ga svi zagrebački biskupi, osobito → Maksimilijan Vrhovac. U vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda i župnika → Ivana Krizmanića, mjesto je okupljanja vodećih iliraca i pristaša. Današnji izgled crkva je dobila potkraj XIX. st. za župnika → Jurja Žerjavića. Njezina rekonstrukcija izvršena je 1879–83, po zamisli arhitekta → Hermana Bolléa. Radove je obavio znameniti zagrebački graditelj Đuro Carne-lutti. Oslik u lunetama cinktora koji okružuje crkvu izveo je slikar Ferdo Quiquerez. Za izvođenja radova crkvu je 1880. pogodio potres, a potom zahvatio i požar koji je znatno oštetio unutrašnjost, ali glavni oltar s kipom Majke Božje ostao je netaknut. Veći zahvat na svetištu, kada je ono prošireno za služenje liturgije na otvorenome, izveden je i

NACIONALNI EUHARISTIJSKI KONGRES, 1984.

